

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.01

Андросович Л.Г.

Слідче управління фінансових розслідувань державної податкової інспекції у Печерському районі ГУДФС України

ПРОТИДІЯ ОРГАНІЗОВАНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ У ФІНАНСОВІЙ СИСТЕМІ

Стаття присвячена аналізу соціальних та економічних умов, що передували формуванню організованої злочинності у фінансовій системі, з урахуванням злочинів, які є найбільш поширеними у цій сфері. Зокрема наведені статистичні дані щодо злочинів у фінансовій системі та надані пропозиції протидії та запобігання таких злочинів, скоєних злочинними організаціями.

Ключові слова: банківська сфера, кредитно-фінансова сфера, організована злочинність, фінансова система, протидія.

Постановка проблеми. Як і у будь-якій державі фінансова система України постійно перебуває під впливом загальних процесів, які відбуваються у світі. У сучасних умовах вона чутливо реагує на глобальні кризові явища, які впливають ззовні, та на будь-які деструктивні події, що відбуваються з середини. Тому, щоб забезпечити стабільне її функціонування, потрібно розробити і запровадити заходи мінімізації негативних факторів. Навіть коли дії світових явищ дуже складно передбачити та нейтралізувати, то деякі деструктивні прояви у середині держави можна передбачати, спрогнозувати та запобігати їм. Одним із таких негативних проявів є організована злочинність, вплив якої завдає суттєвих збитків і порушує стійкість функціонування фінансової системи.

Розробка дієвих заходів протидії організованій злочинності у фінансовій системі неможлива без всебічного аналізу її стану у тій чи іншій країні, одним із джерел щодо інформації для якого є статистичні дані. Однак лише ці відомості навряд чи допоможуть дізнатись про реальні показники, оскільки загальновідомо, що організована злочинна діяльність відзначається найвищим ступенем латентності.

Фінансова система має велику складову, до якої належить фінансово-кредитна сфера, яку

ще складають банківські та інші небанківські фінансові установи, в яких обертаються найбільші обсяги приватних фінансів та які створюють відповідний інвестиційний клімат у державі. Стійкість щодо фінансової сфери залежить не тільки від економічних процесів, а й від стану її захищеності, стабільності дії без впливу кримінальних загроз.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження із гарантуванням безпеки у фінансовій сфері від злочинних посягань приділяли увагу у своїх працях провідні вітчизняні та іноземні науковці, зокрема А.А. Аслаханова, В.Г. Баяхчева, М.Б. Бучко, О.М. Джужа, А.І. Долгова, С.Є. Каїржанова, О.Г. Кальман, В.В. Коваленко, О.Є. Користін, А.М. Клочко, В.Д. Ларичев, С.І. Ніколаюк, Ю.В. Ніколаєнко, А.В. Соловійова, М.В. Феоктистова, А.Х. Хаупшева, С.С. Чернявський та ін. Проте дослідженню проблеми, пов'язаної з організованою злочинністю у фінансовій сфері, та визначенню на цій підставі особливостей її протидії, притаманних сьогодні, приділено недостатньо уваги.

Метою статті є аналіз сучасних особливостей організованої злочинності у фінансовій системі як загрози державній безпеці України та пошук шляхів їх протидії.

Виклад основного матеріалу. В Україні деякі злочини у сфері економіки на сучасному етапі досягли таких масштабів, що становлять реальну загрозу національній безпеці. Засоби, одержувані у результаті економічних злочинів, служать фінансовою основою різного роду проявів тероризму. Слід констатувати, що кримінал в економічному житті суспільства став звичайним явищем, якщо не нормою економічної поведінки суб'єктів господарської діяльності. Серед злочинів у сфері фінансової діяльності слід виділити групу злочинів, які у даний момент являють найбільшу суспільну небезпеку, оскільки ці злочини пов'язані не тільки з акумулюванням і розподілом грошових коштів, але і формуванням державного бюджету.

Злочини економічної спрямованості, а саме у сфері фінансів, все частіше скоюються не однією особою, а організованими групами, це відіграє на зрощенні економічної та організованої злочинності. Тісна взаємодія економічної та організованої злочинності на сучасному етапі вимагає одночасної боротьби із зазначеними явищами. Наприклад, у Віденській декларації про злочинність і правосуддя 2000 р. наголошується, що боротьба з економічною злочинністю є найважливішим елементом стратегії боротьби проти організованої злочинності [1].

У Законі України «Про основи національної безпеки України» від 19 червня 2003 року [2] підкреслюється, що на сучасному етапі основними реальними та потенційними загрозами національної безпеки України, стабільності у суспільстві є серйозні прорахунки, допущені в економічній сфері, де не виключається і фінансова система, що сприяє зростанню злочинності, особливо її організованих форм.

Для протидії організованої злочинності в економічній діяльності рух розпочався. Зокрема, 4 лютого 2004 р. ратифікована Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 р. [3].

У 2014 році прийнятий Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [4], Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [5], Закон України «Про запобігання корупції» [6] та інші.

Певні кроки у напрямку подолання організованої злочинності є, але в умовах новітніх технологій з'явилися нові види економічних діянь,

незаконних можуть механізмів, протиправних підприємств, банківської діяльності, створення фіктивних фірм, установ, яких об'єднує загальна риса – корисливий намір з метою, що руйнує суспільство та фінансовий устрій, і можуть вводити їх у ранг економічного злочину. За останні роки найбільше злочинних проявів зареєстровано у сфері фінансової діяльності. У сучасних умовах дана сфера відзначилась як масштабнокриміналізована ланка економіки, зона особливої складності щодо контролю з боку правоохоронних органів.

Це підтверджується станом та динамікою злочинності у фінансовій системі. Так, за даними державної служби статистики соціально-економічного становища України, у 2015 р. зареєстроване число кримінальних правопорушень становить 565,2 тис. Правоохоронними органами за цей рік виявлено 570 осіб, які скоїли злочин у складі організованих груп і злочинних організацій, закінчено 135 кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення, вчинені організованими групами і злочинними організаціями.

У 2016 р. зареєстроване число кримінальних правопорушень становить 592,6 тис. Правоохоронними органами за цей рік виявлено 598 осіб, які скоїли злочин у складі організованих груп і злочинних організацій, закінчено 136 кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення, вчинені організованими групами і злочинними організаціями.

У 2017 р. зареєстроване число кримінальних правопорушень становить 271,6 тис. Правоохоронними органами за цей період виявлено 456 осіб, які скоїли злочин у складі організованих груп і злочинних організацій, закінчено 102 кримінальні провадження про кримінальні правопорушення, вчинені організованими групами і злочинними організаціями.

Протягом січня-травня 2018 р. зареєстроване число кримінальних правопорушень становить 242 тис. (злочини, виявлені органами Національної поліції, органами прокуратури, органами, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органами безпеки, органами Національного антикорупційного бюро та органами Державного бюро розслідувань). Правоохоронними органами за цей період виявлено 698 осіб, які скоїли злочин у складі 159 організованих груп і злочинних організацій [7].

Очевидно, що реальна кількість злочинів у сфері фінансової діяльності, скоєних організованими групами і злочинними організаціями, зна-

чно перевищує зареєстроване число такого роду злочинів через їхню високу латентність.

Сама фінансова система за період реформ перетворилася в одну з найбільш криміналізованих сфер економіки. Початком такого стану стало загальне ослаблення держави, контролюючих та правоохоронних органів.

Зокрема, найбільш криминогенною у фінансовій сфері є банківська діяльність, при цьому велика частина злочинів припадає на комерційні банки.

Злочини, що трапляються у банківській сфері, можна віднести до одних з самих небезпечних економічних злочинів, тому що їх негативний вплив має своє відображення не тільки на самому банку, але і на багатьох інших суб'єктах економічної діяльності і фінансовій системі держави у цілому.

Проблема розкриття і попередження злочинів, скоєних з використанням банківської системи, набуває в останні роки особливої актуальності. МВС України вживаються певні заходи щодо вдосконалення боротьби зі злочинністю у кредитно-фінансовій сфері. Ускладнюється цей процес тим, що злочинність у цій сфері на сьогодні має здебільшого характер організованої зі складною структурою, що значно поширило свій вплив на фінансову систему [8, с. 305].

Географія розповсюдження злочинів у фінансовій системі по Україні досить широка. Найбільша їх кількість виявляється у Донецькій, Харківській, Дніпропетровській, Луганській, Львівській областях та м. Києві.

Протягом останніх років спостерігається поширення способів протизаконної діяльності у банківській сфері. Великий оборот злочинних дій відтворено у схемах по видачі кредитів приватним особам або комерційним структурам без оформлення відповідним чином забезпечення кредиту. Службовими особами банку створюється так би мовити правдива розповідь про об'єктивні причини неможливості повернути кредит, що дає їм можливість неодноразово продовжувати кредит та краще підготуватись до перевірок тощо. Також значно більшого розповсюдження отримали розкрадання кредитів позичальниками без участі службових осіб банку. Такого типу злочини здебільшого здійснюються злочинними організаціями, вони детально підготовлені і призводять до великих втрат банками грошових сум. При оформленні доручень або гарантій достатньо широке розповсюдження набули підроблені гарантійні листи від імені великих банків, а також надання кредитів з оформленням договорів страхування

зі страховими компаніями ненавбачливо для забезпечення повернення коштів. У той же час не рідко зустрічається випадок привласнення позичальниками через офшорні зони кредитних коштів.

Спостерігається водночас великий процент злочинів у страховій сфері, у сфері зовнішньоекономічної діяльності, на ринку цінних паперів, здійснення яких проходить через комп'ютерні технології, системні телекомунікації і електронні засоби доступу.

Поширений характер організованої злочинності у фінансовій системі набуло привласнення ввіреного майна шляхом шахрайства, тобто з використанням підроблених платіжних документів і підроблених банківських гарантій, фальшивих авізо, безповоротне отримання і нецільове використання пільгових кредитів розкрадання грошових коштів. Серед типових злочинів слід відзначити також «відмивання» кримінальних грошей, фінансові афери з грошима вкладників, посадові зловживання банківських службовців, податкові та митні злочини.

За прогнозами фахівців, у найближчому майбутньому загальна кількість зростання злочинів у сфері економічної діяльності буде супроводжуватися підвищенням їх суспільної небезпеки внаслідок організованих форм здійснення, розширення масштабів корумпованості всіх без винятку ланок державної системи і подальшим зрощенням із загально-кримінальною злочинністю [9, с. 44].

Зазначені обставини визначають належність наукової розробки проблеми протидії злочинів у сфері фінансової системи організованими групами, оскільки від її вирішення залежить успіх боротьби і з економічною, і з організованою злочинністю, які становлять основу тероризму, а також ефективність розвитку української економіки.

Звідси злочини у сфері фінансової діяльності утворюють самостійну групу серед злочинів у сфері економічної діяльності. Для цієї групи злочинів, розташованих у розділі 7 Кримінального кодексу України, суспільні відносини у сфері фінансової діяльності виступають як груповий (підвидовий) об'єкт. Злочини у сфері фінансової діяльності можна розуміти у широкому і вузькому сенсах. У широкому сенсі – це злочини, фінансова діяльність для яких виступає як і основний, і додатковий об'єкт. У вузькому сенсі – це злочини, фінансова діяльність для яких виступає тільки як основний об'єкт посягання.

З огляду на це, висока суспільна небезпечність злочинності у фінансовій системі потребує запровадження взаємопов'язаних та скоординованих

політичних, соціальних, правових, організаційно-управлінських та інших заходів комплексного характеру одночасно на всіх рівнях та етапах запобігання.

Заходи з протидії організованій злочинності у фінансовій системі передбачають комплекс правових норм, які безпосередньо чи опосередковано спрямовані на покращення і врегулювання фінансових відносин, належне забезпечення діяльності контролюючих та правоохоронних органів на законодавчому рівні, удосконалення наявної нормативно-правової бази та кримінального законодавства у цілому щодо запобігання злочинам. Вимогою часу є прийняття Законів України «Про профілактику злочинів у фінансовій системі» та «Про організацію боротьби з економічною злочинністю», більш повне врахування та аналізування досвіду європейських країн, адаптація законодавства України до міжнародних норм і стандартів у даній сфері.

Зокрема великий внесок по запобіганню організованій злочинності у фінансовій системі є більш ретельний контроль до суспільства, удосконалення організаційно-управлінської структури всіх суб'єктів, які причетні до даного процесу, створення належних умов діяльності державних і недержавних кредитно-фінансових і банківських установ тощо.

Особливе місце серед організаційно-управлінських заходів протидії організованій злочинності у фінансовій системі повинен займати кримінологічний моніторинг, який включає спостереження, збирання, збереження, обробку й аналіз інформації про стан, структуру, динаміку, причини та умови даного виду злочинності, прогнозування можливих негативних змін і розробка науково обґрунтованих рекомендацій по їх запобіганню [10, с. 303].

Необхідна також соціальна переорієнтація органів, які безпосередньо причетні до запобі-

гання злочинам у фінансовій системі, удосконалення організаційно-управлінської діяльності правоохоронних та контролюючих органів; удосконалення взаємодії між ними та з міжнародними організаціями у сфері протидії фінансовим злочинам; системи розслідування та покарання за вчинення таких злочинів.

Висновок. Розглядаючи деталі, що характеризують злочини у сфері фінансової діяльності як її латентність, «винахідливість», способів скоєння, а також професіоналізм злочинця, що діє у цій сфері, робить проблему розслідування організованої злочинності у фінансовій системі досить актуальною для дослідження на тепер як для теоретиків, так і для практиків та зумовлює необхідність нових підходів до проблеми розслідування злочинів.

Винесення зазначених вище доповнень протидії організованої злочинності, а також беручи до уваги статистичні дані, можна констатувати той факт, що для створення ефективних умов з протидії організованої злочинності у фінансовій системі, є:

– усунення розбіжностей правових норм, які регулюють фінансові відносини, діяльність правоохоронних та контролюючих органів. Прийняття нового законодавства по запобіганню злочинності у фінансовій системі;

– удосконалення організаційно-управлінської структури всіх суб'єктів, які причетні до даного процесу, створення належних умов діяльності державних і недержавних кредитно-фінансових і банківських установ;

– кримінологічний моніторинг, який включає спостереження, збирання, збереження, обробку й аналіз інформації про стан, структуру, динаміку, причини та умови даного виду злочинності;

– удосконалення діяльності правоохоронних та контролюючих органів взаємодії між ними та міжнародними організаціями у сфері протидії фінансовим злочинам.

Список літератури:

1. Віденська декларація про злочинність та правосуддя: відповіді на виклики XXI століття. Міжнародний документ від 17 квітня 2000 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_443
2. Про основи національної безпеки України: Законі України від 19 червня 2003 року, станом на 08 липня 2018 року. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
3. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності. Міжнародний документ від 15 листопада 2000 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_789
4. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 14 жовтня 2014, станом на 5 січня 2017 року. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1702-18>
5. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30 червня 1993 року, станом на 05 січня 2017 року. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3341-12>
6. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року, станом на 3 серпня 2017 року URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>

7. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/soc_ek/2016/arh_2016_u.htm

8. Клочко А.М. Злочини у сфері банківської діяльності. Правовий вісник Української академії банківської справи. 2014. № 1. С. 68–71

9. Ніколаєнко Ю.В., Шишлов Т.А. Сутність та необхідність регулювання економічної безпеки національної економіки. Науковий вісник УНУ. 2016. Вип. 10(2). С. 44–47.

10. Кравчук С. Організована злочинність у сфері економіки України: проблеми припинення та шляхи їх вирішення. Право України. 2017. № 8. С. 301–308.

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ ОРГАНИЗОВАННОЙ ПРЕСТУПНОСТИ В ФИНАНСОВОЙ СИСТЕМЕ

Статья посвящена анализу социальных и экономических условий, которые предшествовали формированию организованной преступности в финансовой системе, с учетом преступлений, которые являются наиболее распространенными в этой сфере. В частности, приведены статистические данные о преступлениях в финансовой системе и представлены предложения противодействия и предотвращения таких преступлений, совершенных преступными организациями.

Ключевые слова: банковская сфера, кредитно-финансовая сфера, организованная преступность, финансовая система, противодействие.

CONTINUATION OF ORGANIZED CRIME IN THE FINANCIAL SYSTEM

The article is devoted to the analysis of social and economic conditions preceding the formation of organized crime in the financial system, taking into account the crimes that are the most widespread in this area. In particular, statistics are provided on crimes in the financial system and proposals for counteracting and preventing such crimes committed by criminal organizations.

Key words: banking sphere, credit and financial sphere, organized crime, financial system, counteraction.